

Мукачівський державний університет
Гуманітарний факультет
Кафедра психології

Кваліфікаційна робота

05 – Соціальні та поведінкові науки / 053 – Психологія

Психологічні особливості розвитку емоційного
інтелекту засобами арт-терапії

Виконав: студент 2 курсу, групи П-2м
спеціальності 053 «Психологія»

Луца К.Ю.

(прізвище та ініціали)

Керівник

Ямчук Т.Ю.

(прізвище та ініціали)

Рецензент

Яланська С. П.

(прізвище та ініціали)

Мукачево – 2021 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	6
1.1. Емоційний інтелект як предмет досліджень	6
1.2. Особливості прояву емоційного інтелекту педагога	15
1.3. Психологічне благополуччя і осмисленість життя дитини в дошкільному закладі.....	19
Висновки до першого розділу.....	26
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕМОЦІОНАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ВИХОВАТЕЛЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДІТЕЙ.....	28
2.1. Організація емпіричного дослідження.....	28
2.2. Аналіз результатів дослідження та їх обговорення.....	33
Висновки до другого розділу.....	43
РОЗДІЛ 3 РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗАСОБАМИ АРТ- ТЕРАПІЇ.....	45
3.1. Теоретичні основи використання арт-методів як засобу розвитку емоційного інтелекту.....	45
3.2. Організація тренінгової програми	52
3.3. Аналіз результативності тренінгової програми	67
Висновки до третього розділу.....	78
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
ДОДАТКИ	90

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена тим, що емоційний інтелект, як предмет психологічного дослідження є відносно новим, маловивченим феноменом. Не достатньо вивчені такі його аспекти як розвиток в онтогенезі, вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на його, особливості розвитку емоційного інтелекту у представників різних професій та ін. На даний час у психологічні науки існують різні підходи до розуміння суті та структури емоційного інтелекту (І. Н. Андреева, Д. В. Люсін та ін.). Однак відсутньою є єдина узгоджена теорія емоційного інтелекту, що робить вивчення даного феномену вкрай актуальним.

Розвиток емоційної культури людини, складовою якої є емоційний інтелект, на сучасному ступені розвитку суспільства стає однією з найактуальніших проблем сучасної психологічної науки як у практичному так і в теоретичному планах. Це пов'язано з підвищенням стресогенності сучасних життєвих умов. Прискорюється темп життя, збільшується число факторів стресу, зростає конкуренція і відповідальність. При цьому стає все складнішим знайти час для відпочинку, релаксації. Зазначені фактори призводять до підвищення частоти та інтенсивності емоційних навантажень, на що людина реагує переживаннями тривожності, безпорадності, туги та відчаю [4].

Сучасна система освіти частіше направлена на отримання теоретичних знань та часто ігнорує емоційний розвиток людини [4]. У зв'язку з цим актуальною проблемою сучасної освіти є вивчення емоційного інтелекту педагогічних працівників та особливості його впливу на дітей [11].

Вихователь працює в режимі постійного зовнішнього і внутрішнього контролю. За день проведення занять самовіддача і самоконтроль настільки великі, що психічні ресурси до наступного робочого дня практично не відновлюються.

Сучасні психологічні дослідження звернені до різних сторін емоційного інтелекту: проблемі вимірювання та застосування на практиці (Д. В. Люсін),

специфіці взаємозв'язку з лідерством (І. М. Андрєєва), значенням у професійній діяльності (Г. Н. Юліна) та ін. Емоційний інтелект як фактор ефективності роботи педагога вивчався Є. Л. Носенко, М. В. Голубевою, О. В. Єгоровою та ін.

Тим не менш, проблема емоційного інтелекту залишається недостатньо проробленою в науці, зокрема, стосовно педагогічної діяльності. Виникає протиріччя між актуальністю дослідження емоційного інтелекту в структурі психологічної культури особистості педагога, з одного боку, і недостатньою вивченістю структурних та функціональних особливостей емоційного інтелекту, з іншого боку. Особливо важливим це постає у роботі з дітьми, так як педагог, що має достатньо розвинутий рівень емоційного інтелекту, краще розуміє почуття своїх вихованців.

Об'єктом дослідження є емоційний інтелект педагога.

Предметом дослідження є взаємозв'язок рівня емоційного інтелекту вихователя з особливостями психологічного благополуччя дитини дошкільного віку.

Метою даного дослідження є вивчення можливостей розвитку емоційного інтелекту вихователя засобами арт-терапії рівня через виявлення його зв'язку з психологічним благополуччям його вихованців.

Завдання дослідження:

- 1) Визначити сутність феномену "емоційний інтелект" у сучасній психології та педагогіці й визначити поняття "психологічне благополуччя" в сучасній науці та виокремити складові психологічного благополуччя дитини дошкільного віку.
- 2) Провести емпіричне дослідження емоційного інтелекту вихователя та з'ясувати його вплив на психологічне благополуччя дитини в дошкільному навчальному закладі.
- 3) Апробувати програму розвитку емоційного інтелекту за допомогою арт-терапевтичних методів.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань були використані як загальнонаукові методи: аналіз, синтез, метод індукції та дедукції, так і спеціальні психолого-педагогічні методи: емпіричний, психодіагностичний, мікро соціологічний, математико-статистичний. В межах психодіагностичного методу були використані наступні методики: Тест Н. Холла «Опитувальник на емоційний інтелект» (Н. Холл, 2005), тест Емін Д. В. Люсіна (Д. В. Люсін, 2004), вимірювання самооцінки за методикою Дембо-Рубінштейн (О.М. Прихожан, 2005) [61], опитувальник для вихователя: ставлення дитини до чужого дорослого (Н.В. Нижегородцева, В. Д. Шадріков, 2002) [38], опитувальник для вихователя: ставлення дитини до однолітків (Н.В. Нижегородцева, В. Д. Шадріков, 2002) [38], опитувальник для вихователя: прояви агресії у дітей (Т. О. Павленко, О. Г. Рузская, 2003), методика виявлення дитячих страхів «Страхи в будиночках» (О.І. Захаров, М. Панфілова, 1986) [38].

База дослідження. Дослідження емоційного інтелекту педагогів здійснювалось серед працівників освітніх організацій Мукачєва ДНЗ № 1, 5, 11 м. Мукачєва, співробітників Мукачєвського педагогічного коледжу та студентів -магістрів Мукачєвського державного університету спеціальності «Дошкільна освіта», «Початкова освіта». Загалом дослідженням було охоплено 60 респондентів.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть знайти практичне застосування в різних галузях психолого-педагогічної практики: психолого-педагогічній освіті, психолого-педагогічному консультуванні та ін. Вони можуть бути використані при розробці програм професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагога.

Структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку літератури, який налічує 97 джерел; ілюстрована 6 таблицями та 11 рисунками, вміщує 3 додатки. Основний зміст викладено на 80 сторінках тексту. Загальний обсяг – 97 сторінок.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження емоційного інтелекту вихователя дошкільного закладу як запоруки психологічного благополуччя дитини, дозволяє зробити основні висновки.

Встановлено, що емоційний інтелект – це інтегративна здібність людини до розуміння своїх і чужих емоцій, а також до управління ними. Емоційний інтелект в структурі інтелектуальної та емоційної сфери особистості можна визначити на кордоні емоційного та інтелектуального. Загальним для вітчизняних та закордонних концепцій є розуміння даного конструкта як здатності до впізнання, розуміння емоцій і управління ними як у внутрішньоособистісному, так і міжособистісному плані.

У ході теоретичного вивчення літературних джерел з теми емоційної сфери педагогів, виявлено, що емоційний інтелект є одним із провідних компетенцій, що потрібні для ефективної організації навчальної та виховної роботи із учнями. У дослідженні ми спирались на поняття суб'єктивного благополуччя особистості, що було виокремлено К. Ріфф. Дослідниця під суб'єктивним благополуччям має на увазі базовий суб'єктивний конструкт, що відображає сприйняття і оцінку свого функціонування з точки зору вершини потенційних можливостей людини.

Аналіз результатів дослідження за методикою «ЕмІн» Д. В. Люсіна показував, що у вихователів виявляється переважно середній рівень емоційного інтелекту та його складових. Аналіз результатів дослідження за методикою Н. Холла показував середні значення отримані за показниками «Емоціональна освіченість», «Самомотивація», «Емпатія». Високі показники отримані за шкалами «Управління своїми емоціями», «Управління емоціями інших».

Психологічне благополуччя дитини оцінювалось за такими параметрами: дослідження психологічного благополуччя дітей дошкільного віку надає змогу виявити такі особливості розвитку самооцінки: на дуже

високому рівні самооцінка розвинена у 6,7% дітей, на високому у 20%, на середньому у 66,6%, на низькому у 6,7% дошкільників (результати методики виявлення рівня самооцінки Дембо-Рубінштейн).

Проведене емпіричне дослідження доводить, що існує зв'язок між емоційним інтелектом вихователя та відчуттям психологічного благополуччя дитини дошкільного віку; високий емоційний інтелект вихователя сприяє розвитку у дошкільника позитивних відносин із однолітками та дорослими; у дітей, що виховуються у групі вихователя із високим емоційним інтелектом рівень агресії нижче, а ніж у дошкільників, що виховуються у групі вихователя із низьким емоційним інтелектом.

Мета програми розвитку емоційного інтелекту вихователів засобами арт-терапії – розвиток EQ вихователів шляхом рефлексивного осмислення ними емоційного змісту своїх та інших учасників світоглядно-диспозиційних пошуків, виражених у художньо-символічних формах арт-терапевтичних та інших експресивно-інтерактивних засобів, спрямованого на конструктивну регуляцію цього змісту. Статистично значущі якісні зміни показників, що зазнавали формувального впливу, засвідчили позитивну динаміку розвитку EQ досліджуваних. Це – достатньо вагома підстава для висновку, що розроблена нами розвивальна програма є валідною, ефективною й перспективною. Головний результат її апробації полягає в тому, що досліджувані експериментальної групи змогли розвинути свій EQ у процесі функціональних зв'язків власних емоційних реакцій та інтелектуального рефлексування їх. Цей результат дозволяє окреслити основні психологічні особливості розвитку EQ засобами арт-терапії: 1) рефлексивне осмислення емоційного змісту світоглядно-диспозиційних пошуків, виражених у художньо-символічних формах арт-терапевтичних засобів, спрямованого на конструктивну регуляцію цього змісту; 2) емоційна і соматична релаксація, сприятлива щодо розвитку EQ; 3) інтерактивна взаємодія учасників на основі когнітивної емпатії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. М. *Академ. Проект*, 2011. 240 с.
2. Александрова Н. П. Емоційний інтелект як фактор саморегуляції педагогічної діяльності. *Вісник Московської державної академії ділового адміністрування. Серія: Філософські, соціал. і природні науки*. 2011. № 5. С. 67-70.
3. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии. Новополоцк. ПГУ, 2011. 388с.
4. Андреева И. Н. Взаимосвязь эмоционального интеллекта и личностной тревожности в подростковом возрасте. *Психологическое здоровье в контексте развития личности: материалы республиканской научно-практ. конф.*, Брест, 30-31 января 2004 г.; ред. А. В. Северин. Брест Изд-во УО "БрГУ им. А. С. Пушкина". 2004. 435 с.
5. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект: исследования феномена. *Вопросы психологии*. 2006. № 3. С. 3-9.
6. Анцыферова Л. И. Психология самоактуализирующейся личности в работах. *Вопросы психологии*. 973. № 4 С. 45-56.
7. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. Київ., 2012. № 7. С. 4-19.
8. Бессонова Ю. В. О структуре психологического благополучия. *Психологическое благополучие личности в современном образовательном пространстве: сб.статей составитель Ю. В. Братчикова*. Екатеринбург. Урал. гос. пед. ун-т, 2013.146 с.
9. Бетенски М. Что ты видишь? Новые методы арт-терапии. *Пер. с англ. М. Злотник*. М. Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2002. 256 с. (Серия «Ступени психотерапии»).
10. Бех І. Д. Виховання особистості. К. «Либідь», 2003 Т. 1. 278 с.
11. Бех І. Дорослий і дитина: оптимізація особистісно-розвивального впливу. *Дошкільне виховання*. 2010. № 5. С. 2–5.

12. Богосвятська А. І. Емоційний інтелект і уроки світової літератури. 2012. № 11. С. 22 – 27.
13. Борисова А. А. Проницательность как проблема психологического общения. *Вопросы психологии*. 1990. № 4. С. 68-72.
14. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови *Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел*. К. Ірпінь. ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
15. Вайбах Х., Дакс У. Эмоциональный интеллект. М., 1998. 128 с.
16. Віщукаєва К. М. Умови підготовки майбутнього соціального педагога як субекта професійної діяльності. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (НДУ ім. М. Гоголя за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко)*. Ніжин. Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2009. №6. Ч.1. С. 75–78.
17. Воронина А. В. Уровневая модель психологического благополучия человека. *Потенциал личности: комплексная проблема: Материалы второй Всероссийской конференции / Отв. ред. Е. А. Уваров*. Тамбов. 2003. 564 с.
18. Выготский Л. С. Психология искусства. Педагогика, 1987. 344 с.
19. Выготский Л. С. Собрание сочинений. *Под ред. М. Г. Ярошевского*. М. Педагогика, 1984. 400 с.
20. Гарднер Г. Структура разума: теория множественного интеллекта М. ООО "И. Д. Вильяме", 2007. 512 с.
21. Гарскова Г. Г. Введение понятия «эмоциональный интеллект» в психологическую теорию. *Тезисы науч.-практ. конф. «Ананьевские чтения»*. СПб. : Изд-во СПб. ун-та, 1999. 26 с.
22. Гертруда Ш. Рисунок и образ в гешталь-терапии. СПб. Изд-во Пирожкова, 2002. 215 с.
23. Гоулмен Д. Эмоциональное лидерство: искусство управления людьми на основе эмоционального интеллкта. М. Альпина Бизнес Букс, 2005. 301 с.
24. Дегтярев А. В. «Эмоциональный интеллект» становление понятия в психологии. *Психологическая наука и образование*, 2012. № 2. С. 170-180.

25. Дерев'янку С. П. Особливості соціально-психологічної адаптованості у зв'язку з рівнем емоційного інтелекту. *Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія: [зб. наук. праць / наук. ред. С. Д. Максименко, М. В. Папуча]*. Київ-Ніжин, 2008. Т. 10. Вип. 6. Ч. 2. 573 с.
26. Джеральд О. Рисунок в психотерапії. М. ЕКСМО, 2000. 230 с.
27. Долгова В. И. Адаптационный потенциал эмоциональной устойчивости студентов в процессе профессионального самоопределения. *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*. 2009. № 6. С. 69-77.
28. Долгова В. И. Эмоциональная устойчивость личности. М. Изд-во «Перо», 2014. 173 с.
29. Зиновьева Д. М. Профессиональные детерминанты субъективного благополучия государственных и муниципальных служащих. *Социология власти*. 2010. № 7. С. 12-16.
30. Зинченко В. П. Психологические аспекты влияния искусства на человека. *Культурно-историческая психология*. 2006. № 4. С. 3–21.
31. Знанецька О. М. Про деякі аспекти взаємозв'язку характеристик Я-концепції та психологічного благополуччя особистості. *Вісник ДНУ, серія «Психологія»*. 2004. № 3. С. 3-10.
32. Ильин Е. П. Эмоции и чувства СПб. Питер, 2001. 752 с.
33. Карвасарский Б. Д. Психотерапевтическая энциклопедия СПб, 1999. 752 с.
34. Карпенко Є. В. Методологічні настанови щодо вивчення емоційного інтелекту в парадигмі позитивної психотерапії. *Психологія особистості*. 2014. № 1(5). С. 90–97.
35. Келиш Э. В поисках смысла визуальных образов. *Исцеляющее искусство: журнал арт-терапии*. 2002. Т. 5, №1. С. 6–36.
36. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе. Спб. Речь, 2007. 336 с.

37. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні. *наук.-метод. посіб. Наук. ред. О. Л. Кононко*. К. Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. 243 с.

38. Копытин А. И. Основы арт-терапии. СПб. Лань, 1999. с. 255. С.104.

39. Кравцова А. К. Тип управленческого взаимодействия лидеров и эмоциональный интеллект. *Современные исследования социальных проблем*. 2012. № 6. С. 22-28.

40. Куликов Л. В. Детерминанты удовлетворенности жизнью. *Общество и политика*. Ред. В. Ю. Большаков. СПб. Изд-во СПбГУ, 2000. 213 с.

41. Либин А. В. Дифференциальная психология. *На пересечении европейских, российских и американских традиций*. М. Смысл. PerSe, 2000. 549 с.

42. Любарт Т. Т. Психология креативности. М. Когито-Центр, 2009. 215 с.

43. Люсин Д. В. Новая методика для измерения эмоционального интеллекта: опросник ЭМИн. *Психологическая диагностика*. 2006. № 4. 34 с.

44. Люсин Д. В. Современные представления об эмоциональном интеллекте. *Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования*. Под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова. М. Институт психологии РАН, 2004. №3 С. 29-36.

45. Максименко С. Д. Психология поэзии в рисунке : учеб. Пособие. К. Педагогічна преса, 2006. 80 с.

46. Манянина Т. В. Эмоциональный интеллект в структуре психологической культуры личности: автореферат дис... канд. психол. наук : спец 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии». Барнаул, Гос. ун-т, 2010. 22 с.

47. Медведева Е. А. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании. М. Издательский центр «Академия», 2001. 248 с.

48. Мишутин Е. А. Счастье как предмет социально-философского исследования. *Социально-гуманитарные знания*. 2008. №10. С.494-502.
49. Міщина Л. П. Психологія творчості. *Навчальний посібник*. Івано-Франківськ. Гостинець, 2007. 448 с.
50. Міщина Л. П. Творчий потенціал особистості у період пізньої дорослості : монографія. Івано-Франківськ. Місто НВ, 2014. 400 с.
51. Моляко В. О. Методологічні та теоретичні проблеми дослідження психології творчої діяльності. *Стратегії творчої діяльності : школа В. О. Моляко / за ред. В. О. Моляко*. К. Освіта України, 2008. С. 7–51.
52. Мони́на Г. Б. Тренинг взаимодействия с неуспевающим учеником. СПб. : Издательство "Речь", 2003. 200 с.
53. Некрасова Ю. Б. Лечение творчеством; [под ред. Н. Л. Карповой]. М. Смысл, 2006. 223 с.
54. Николаенко Н. Н. Психология творчества. *учебное пособие*. СПб. Речь, 2005. 277 с.
55. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції. *Монографія*. К. 2003. 159 с.
56. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості. *Психологія і суспільство*. 2004. № 4. С. 95-109.
57. Панько Е. Я. Психологическое здоровье малыша: как обрести его в семье: пособие. Минск. БГАТУ, 2010. 24 с.
58. Пашина А. Х. Художественный и мыслительный типы личности : особенности эмоциональной сферы. *Психологический журнал*, 1994. Т.15. №3. С. 89–98.
59. Редина Т. В. Эмоциональное выгорание педагогов специальных коррекционных образовательных учреждений. ЗПУ. 2010. №1. 134 с.
60. Роджерс К. Клиентоцентрированная терапия. М. «Рефлбук». 1997. 320 с.

61. Рубинштейн С. Л. Проблема способностей и вопросы психологической теории. *Психология индивидуальных различий. Хрестоматия / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер и В. Я. Романова.* М. ЧеРо, 2000. 776 с.

62. Руководство по использованию психодиагностических методик психологами дошкольных образовательных учреждений / *отв. ред. А.Н. Гусева* М. 2008. 259 с.

63. Сафонова Н. А. Особенности эмоциональной устойчивости педагогов в инклюзивном образовании. *Научно-методический электронный журнал «Концепт».* 2015. Т. 10. С. 112-134.

64. Симонова Л. Б. Развитие эмоционального интеллекта будущего педагога. *Психология образования в XXI веке: теория и практика : материалы Международной научно-практической конференции. Волгоград, 14-16 сентября 2011 г. : к 80-летию Волгоградского государственного социально-педагогического университета / ред. Т. Ю. Андрущенко, А. Г. Крицкий, О. П. Меркулова.* Волгоград. Перемена, 2011. С. 284-286.

65. Ситдикова И. Эмоциональный интеллект педагога как показатель профессионального мастерства. *Режим доступа: URL // <http://do.gendocs.ru/docs/index-144747.html>.*

66. Смирнова Е. О. Становление межличностных отношений в раннем онтогенезе. *Вопросы психологии.* 1994. № 6. С. 5-16.

67. Смолева Т. О. Психологическое неблагополучие ребенка: генезис и преодоление. Моск. гос. пед. ун-т. М. Изд-во МПГУ, 2011. 255 с.

68. Созонтов А. Е. Гедонистический и эвдемонистический подходы к проблеме психологического благополучия. *Вопросы психологии.* 2006. № 4. С. 105-114.

69. Соколова М. В. Шкала субъективного благополучия. Ярославль. 1996. 84 с.

70. Солодкова Т. И. Эмоциональный интеллект как личностный ресурс преодоления синдрома выгорания и его развитие у педагогов: *автореферат*

дис... канд. психол. наук : спец 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии». Иркутск, 2010. 30 с.

71. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. М. 2005. 654 с.

72. Сырицо Т. Г. Эмоциональность как профессионально-важное качество учителя : автореферат дис. на соискание ученой степени канд. псих. наук : 19.00.07. СПб. 1997. 45 с.

73. Тихомиров О. К. Эмоции в структуре мыслительной деятельности. *Психология мышления*. М. Изд-во МГУ, 1984. С. 87-106.

74. Урунтаева Г. А. Практикум по детской психологии. М. зд. «Владос», 1995. 296 с.

75. Ушаков Д. В. Социальный и эмоциональный интеллект: надежды, сомнения, перспективы. М. 2009. 430 с.

76. Филиппова Г. Г. Эмоциональное благополучие ребенка и его изучение в психологии. *Детский практический психолог*. М. Просвещение, 2001. С. 195-203.

77. Фрейд З. Психология бессознательного. М. Посвящение, 1990. 448 с.

78. Шамионов Р. М. Субъективное благополучие и ценностно-смысловые образования личности в профессиональной сфере. *Известия Саратовского ун-та*, 2006. Т.6. 456 с.

79. Шпак М. І. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості*. 2011. № 1 (2). С. 282-288.

80. Шушляпин О. И., Богдан В. В. Сознание, эмоциональный, рациональный интеллект и вера в их взаимосвязи и взаимообусловленности. *Сознание и физическая реальность*. 2010. Т. 15. № 6. С. 2-12.

81. Щадриков В. Д. Психология деятельности и способности человека. М. здательская корпорация «Логос», 1996. 320 с.

82. Юнг К. Г. Собрание сочинений. *Конфликты детской души*. М. Канон, 1994. 432 с.

83. Якиманская И. С. Психология и педагогика. *Оренбург: Руссервис*, 2012. 567 с.

84. Яньшин П. В. Практикум по клинической психологии. *Методы исследования личности*. СПб., 2004. 430 с.

85. Bar-On R. Emotional Intelligence Inventory (EQ - i). *Technical Manual*. – Toronto, Canada: Multi-Health Systems, 1997. 564 p.

86. Mayer J. D., Salovey, P., Caruso, D. R., & Sitarenios, G. Emotional Intelligence As a Standard Intelligence. *Emotion*, 2001. 432 p.

87. Ryff, C.D., Keyes, C.L.M. The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1995. Vol. 69., p. 719-727.



МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>